

Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, Από τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες στην εθνοτική ταυτότητα: η αναπαραγωγή ενός ετεροπροσδιορισμού μέσα στο χρόνο

Καλημέρα σας, κυρίες και κύριοι, επίσημοι από το Υπουργείο Παιδείας, το ηρωικό Δίκτυο Προγράμματος που είναι εδώ σήμερα, και η λέξη "ηρωικό" δεν είναι τυχαία. Θα φανεί αργότερα ότι πράγματι δεν είναι καθόλου εύκολο πράγμα να μάχεται κανείς σε ατομικό επίπεδο όλες εκείνες τις αντιστάσεις, για τις οποίες θα μιλήσουμε στο συνέδριό μας, τις αντιστάσεις από εκείνους τους φορείς, που μερικές φορές με πρόθεση, μερικές φορές χωρίς πρόθεση, μερικές φορές βασισμένοι σε καινοφανείς κατ' όνομα θεωρίες, οι οποίες όμως είναι πολύ παλιές. Ευχαριστώ όλους σας που κάνατε τον κόπο και ήρθατε σε αυτή την αίθουσα σήμερα. Έχουμε Ιούνιο και είναι δύσκολος μήνας, είναι ο μήνας των εξετάσεων γενικά στη χώρα, είναι ο μήνας που δεν θα ήταν σίγουρα η καλύτερη ημερομηνία να διαλέξουμε γι' αυτό το συνέδριο. Θα έπρεπε να το κάνουμε τον Μάιο ή τον Απρίλιο, αλλά για να κάνει κανείς ένα συνέδριο πρέπει να έχει τουλάχιστον την υπόσχεση ότι θα πληρωθούν κάποια έξοδα του συνεδρίου και την υπόσχεση την πήραμε πολύ αργά. Αυτός είναι ο λόγος που σας φέραμε τον Ιούνιο σε αυτή την αίθουσα και όχι νωρίτερα. Να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον πρόεδρο της ΠΟΣΕ, τον κο Χρήστο Λάμπρου και τον κο Μανώλη Ράντη, το Διευθυντή του Δικτύου Ρομ, για την παρουσία τους εδώ. Είναι για μας ιδιαίτερα σημαντικό να ακούμε τις απόψεις τους και να συζητάμε μαζί τους τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε στον εκπαιδευτικό χώρο.

Θα μου επιτρέψετε να είμαι λιγάκι βιωματικός στην εισήγησή μου, ενόψει του γεγονότος ότι πέρα από τις πρακτικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στα τέσσερα αυτά χρόνια, προκειμένου ένα κομμάτι του μαθητικού πληθυσμού να αποκτήσει την ίδια πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, την οποία έχουν και οι υπόλοιποι συμμαθητές τους, να αναιρεθεί το εμπόριο της προέλευσης σε ό,τι αφορά την παρουσία στο σχολείο και τη μάθηση στο σχολείο, γιατί περί αυτού πρόκειται εν τέλει. Τον τελευταίο καιρό αρχίζουμε να αντιμετωπίζουμε και

άλλου τύπου εμπόδια, άλλου τύπου δυσκολίες. Υπαινίχθηκε κάπως ο Δημήτρης Παπαϊωάννου αυτές τις δυσκολίες, λέγοντας ότι μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα στους ακαδημαϊκούς διαφωνίες σε ό,τι αφορά τις προσεγγίσεις. Το είπε πάρα πολύ κομψά βεβαίως. Φαίνεται πως αυτές οι διαφωνίες, όταν δεν μένουν μέσα στα αμφιθέατρα και ζητούν να εισβάλουν στην παιδαγωγική πράξη, δεν είναι πλέον μόνο ακαδημαϊκές διαφωνίες, απέναντι στις οποίες μπορεί κανείς να υποκλίνεται, αλλά κατά έναν τρόπο γίνονται πλέον σημαντικά προβλήματα προσανατολισμού και επιλογών: Θα κάνουμε αυτό ή θα κάνουμε το άλλο;

Αν, λοιπόν, στη δεκαετία του '60 ερχόταν κάποιος από τους σημερινούς, ολοένα και περισσότερο «ειδικούς» σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και περνούσε μόνο μία μέρα της ζωής του στον αγροτικό περίγυρο της εποχής, θα παρατηρούσε αξιοσημείωτα πράγματα. Τα σπίτια δεν είχαν τη γνωστή διαρρύθμιση των χώρων σε σαλόνι, κουζίνα, υπνοδωμάτια και λουτρό, τουαλέτες εσωτερικές δεν υπήρχαν και είναι αμφίβολο αν υπήρχαν και εξωτερικές. Όταν όλες οι λειτουργίες σου σαλονιού, της κουζίνας και του υπνοδωματίου γίνονται σε έναν και μόνο ενιαίο χώρο, ο οποίος ονομάζεται "το σπίτι", οι επιμέρους λέξεις που παραπέμπουν στους αντίστοιχους χώρους είναι για ένα παιδί λέξεις εξωτικές, λέξεις που μυρίζουν πρόοδο και πολιτισμό. Το ίδιο και η λέξη "λουτρό", όταν το ρεπερτόριο της σωματικής φροντίδας και καθαριότητας για τον συγκεκριμένο περίγυρο εκείνης της εποχής, τον περίγυρο τον οποίο εγώ έζησα και στον οποίο μεγάλωσα, καθαριότητα σήμαινε το καθημερινό πλύσιμο του προσώπου και το εβδομαδιαίο λούσιμο της κεφαλής και σε ειδικές περιπτώσεις και το πλύσιμο των ποδιών. Τα παιδιά είχαμε μια ειδική σχέση με την ενδυμασία, δεν αλλάζαμε κάθε μέρα πουκάμισο, καταρχήν δεν υπήρχε πάντοτε πουκάμισο, αλλά τη θέση του έπαιρνε ένα πολυσθενές από πλευράς λειτουργιών μάλλινο ένδυμα, που συμπύκνωνε φανέλα, πουκάμισο και πουλόβερ, θα λέγαμε σήμερα. Ούτε φορούσαμε πιτζάμες πριν πάμε για ύπνο, διότι δεν είχαμε ενημερωθεί ότι επιβάλλεται άλλη αμφίεση όταν κοιμάσαι και διαφορετική όταν είσαι ζύπνιος.

Με την ίδια ευκολία θα μπορούσα να επεκτείνω το παράδειγμα και σε άλλους τομείς από τη φυσική συμπεριφορά μέχρι τη γλώσσα, την οποία ο επισκέπτης μας, ο σημερινός «ειδικός» στα θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μιας συγκεκριμένης κοπής, γραφειοκράτης ή όχι κάποιου επίσημου φορέα (Πανεπιστημίου, Υπουργείου Παιδείας ή κάποιου μη κυβερνητικού οργανισμού) θα μπορούσε να καταλάβει μόνο αν καταγόταν από αγροτική οικογένεια της Ηπείρου και είχε την τύχη στη ζωή του να προσθέσει πάνω στην αρχική επικοινωνιακή του συσκευή και την επίσημη γλώσσα της εποχής, την τότε κοινή ελληνική.

Αν προσλαμβάνω ορθά όσα λέγονται σήμερα, όταν η διαπολιτισμική εκπαίδευση έγινε πια ακαδημαϊκή, παιδαγωγική και πολιτική μόδα, γύρω από τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, την πολιτισμική και εθνοτική ταυτότητα, τότε μπορώ να πω ότι έστω και αργά στη ζωή μου συνειδητοποίησα, με τη βοήθεια όλων αυτών των πολλές φορές –κατά την άποψή μου– ασυναρτησιών, ότι ήμουν –και σε ορισμένα μάλλον συνεχίζω να είμαι– «άτομο με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, με ξεχωριστή πολιτισμική ταυτότητα», κατά κάποιον τρόπο «μειονοτικός» στη σημερινή ορολογία της πολιτικής ευπρέπειας.

Το ευτύχημα είναι ότι στο σχολείο που πήγαινα είχαν όλοι τις ίδιες λίγο ή πολύ ιδιαιτερότητες, έτσι ώστε μου ήταν αδύνατο να συνειδητοποιήσω την πολιτισμική μου ιδιαιτερότητα ως ετερότητα και να αισθανθώ μειονοτικός. Είναι προφανές ότι όλες αυτές τις εκφράσεις («άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες», «άτομα με ξεχωριστή πολιτισμική ταυτότητα», «άτομα με ξεχωριστή εθνοτική ταυτότητα») προϋποθέτουν κάτι, προς το οποίο συγκρίνονται, για να προκύψουν οι σχετικές διαφορετικές γραμμές. Από μόνες τους είναι αδύνατο να προκύψουν. Και εδώ ακριβώς είναι το μυστικό: αυτό το κάτι είναι συνήθως ένα μείγμα από φαντασίες και πραγματικότητα και όταν υπάρχει μια προδιάθεση να συρθούν διαφορετικές γραμμές, μια διάθεση για πολιτισμική και εθνοτική τακτοποίηση του πληθυσμού, όπως σε παλιότερες

καλές εποχές (πολύ καλά παραδείγματα στην κεντρική Ευρώπη), η φαντασία ξεσαλώνει και καλπάζει.

Αποτελέσματα μιας τέτοιας δημιουργικής εκτροπής της εθνοτικής φαντασίας είναι πολλά από αυτά που λέγονται και γίνονται τα τελευταία χρόνια, τα τελευταία δέκα χρόνια θα έλεγα, σε διεθνές, ευρωπαϊκό, αλλά -πώς άλλωστε θα ήταν δυνατόν να μην συμβαίνει και εδώ;- και σε ελληνικό, εθνικό δηλαδή, επίπεδο. Μια μανία με τις συλλογικές ταυτότητες, μια νομιναλιστική κουλτούρα, ένας φονταμενταλισμός της ταυτότητας. Και όποιος αντέξει.

Εμείς τότε ως παιδιά αντέξαμε. Ήταν ευτύχημα ότι ο δάσκαλός μας δεν πίστευε σε κατασκευασμένες από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, αλλά και από την ιστορία της κοινωνικής περιθωριοποίησης, ταυτότητες, για να τις σεβαστεί μετά στο μοτίβο ενός οικολογικού ρομαντισμού στο χώρο του πολιτισμού. Πίστευε αντίθετα ότι είχαμε υποχρέωση να μάθουμε τα συγκεκριμένα ονόματα, όχι τόσο για τα καθημερινά μας βιώματα, τα οποία ήδη είχαμε και κανείς δεν μπορούσε -και ακόμη δεν μπορεί- να μας τα πάρει, αλλά γι' αυτά που εκείνος θεωρούσε χρήσιμα για την προώθησή μας στο γυμνάσιο τότε, για το οποίο -όπως θυμόσαστε- υπήρχαν εισαγωγικές εξετάσεις, και αργότερα για να διεκδικήσουμε μια ζωή έξω από τον κύκλο των γεγονότων και των καταστάσεων που συνέθεταν το αρχικό, αγροτοκτηνοτροφικό περιβάλλον προέλευσης. Σε αυτό ήταν, όπως λέμε σήμερα, κάθετος. Θεωρούσε χρέος του να μας δώσει εκείνη τη συμβολική ώθηση που ήταν απαραίτητη για την αποκόλληση από έναν κόσμο, έναν «πολιτισμό», όπως θα λέγανε οι υποστηρικτές πολυπολιτισμικών μοντέλων, που εκείνος πίστευε ότι δεν ήταν επιλογή μας και ότι δεν μας άξιζε, αλλά κινδύνευε να μας αφομοιώσει και να μας απορροφήσει. Γι' αυτή την αφομοίωση δεν μιλάει τώρα κανείς. Υποτίθεται πως δεν είναι αυτή αφομοίωση. Η αφομοίωση στον κόσμο στον οποίο γεννήθηκες δεν λέγεται έτσι, αλλά αλλιώς.

Αμφιβάλλω αν ο δάσκαλός μας γνώριζε κοινωνιολογία, αλλά επειδή διέθετε κοινό νου, δεν διέβλεπε για το τότε εγγύς μέλλον μια επανάσταση των

αγροτοκτηνοτρόφων, οι οποίοι πλέον έφταναν στην πολιτική εξουσία, θα μπορούσαν να επιβάλουν το κερασοβίτικο (Κεράσοβο λέγεται το χωριό μου) πολυπολιτισμικό πρότυπο, από τη γλώσσα μέχρι το δίκαιο και τον τρόπο παραγωγής. Γι' αυτό πάσχιζε να μάθουμε τη γλώσσα, όχι αυτή που ήδη γνωρίζαμε, αλλά αυτή που δεν γνωρίζαμε, τη σχολική γλώσσα, ακόμη και αν η νέα γλώσσα περιέγραφε κόσμους μακρινούς, μυθικούς για μας κόσμους, κόσμους αρκετά απόμακρους από τη δική μας καθημερινότητα. Ο δάσκαλος γνώριζε καλά ότι στο γυμνάσιο δεν αστειεύονται και ότι δεν χαμπαρίζουν από διαπολιτισμική εκπαίδευση. Θα μπορούσα κανείς να του καταλογίσει έλλειμμα επαναστατικής διάθεσης σε ό,τι αφορά το μακροκοινωνικό επίπεδο, αλλά σε καμιά περίπτωση να του καταλογίσει αφέλεια. Είχε επιλέξει το δικό του πεδίο για την επανάσταση και αυτό ήταν οι επιδόσεις μας, οι οποίες ορθά πίστευε ότι ήταν το βασικό καύσιμο για την απόδραση από τον αγροτοκτηνοτροφικό βίο, για την ακρίβεια τον δήθεν αγροτοκτηνοτροφικό βίο, αφού με δέκα στρέμματα, δεκαπέντε πρόβατα και δύο άλογα δεν υφίσταται βιώσιμη αγροτοκτηνοτροφική μονάδα.

Εκτός από τη γλώσσα του σχολείου μάς έμαθε κάτι εξίσου σημαντικό: μας έμαθε να ελπίζουμε, να ελπίζουμε στην υπέρβαση της κοινωνικής θέσης, στην οποία μας είχε ρίξει η ιστορία, ότι δεν είναι κανόνας το να χάνει κανείς, αλλά ότι προσπαθώντας μπορεί και να κερδίσει.

Αυτό δεν θα μπορούσε να μας το είχε διδάξει, εάν δεν είχε πρώτα κερδίσει την εμπιστοσύνη των γονέων, αλλά και τη δική μας. Γιατί η διαφορά του (ήταν πιο περιποιημένος από τους γονείς μας, μιλούσε σαν μορφωμένος, γνώριζε περισσότερο) δεν τον εμπόδιζε να πλησιάσει τις οικογένειες. Δεν μιλούσε στους γονείς από απόσταση, οχυρωμένος πίσω από την πολιτισμική ταυτότητα και βολεμένος πίσω από τη διαχωριστική γραμμή. Αποφασισμένος να πείσει και να επιφέρει αλλαγές, πλησίαζε την οικογένεια όσο μπορούσε, εκδήλωνε την έγνοια του, έδειχνε πως δεν είναι αδιάφορος για την τύχη των παιδιών, συμμετείχε στη ζωή του χωριού, δεν τον ενοχλούσε καθόλου η βαριά

ηπειρώτικη διάλεκτος, μάλιστα έδειχνε να του αρέσουν ορισμένες από τις σταράτες κουβέντες που κρυβόταν πίσω από τις στερεότυπες εκφράσεις των ομιλητών της συγκεκριμένης γλωσσικής κοινότητας. Δεχόταν τις παραξενιές των χωριανών στην καθημερινή τους ζωή, αλλά δεν ήταν γενικώς υπέρ της ισονομίας των γνώμων σε όλα τα θέματα, δεν ήταν τύπος μετανεοτερικός. Αν οι γονείς π.χ. είχαν τη γνώμη ότι κάποιο παιδί έπρεπε να λείψει από το σχολείο για ένα διάστημα μεγαλύτερο από αυτό που εκείνος είχε προσδιορίσει ως όριο ανοχής, επειδή υπήρχαν δουλειές με τα ζώα και τα κτήματα, θύμωνε, άστραφτε και βρόνταγε. Υποθέτω ότι μέσα του δεν ανεχόταν να υπονομεύουν οι ίδιοι οι γονείς ένα έργο που είχε ξεκινήσει αυτός, να προωθήσει δηλαδή το συμφέρον των ίδιων των παιδιών τους. Δεν ανεχόταν αυτή την ακύρωση, με αποτέλεσμα η πίεση προς τους γονείς αυτούς να εκδηλώνεται άμεσα, επί της ουσίας, και όχι έμμεσα και εκλεπτυσμένα.

Το ευτύχημα για το δάσκαλό μας: τα διαπολιτισμικά παρατηρητήρια που σήμερα βγάζουν γλώσσα και ενοχοποιούν εκπαιδευτικούς, οι οποίοι κάνουν τη δουλειά τους και κοπιάζουν για να βελτιωθούν οι επιδόσεις των μαθητών τους, ότι είναι φορείς ενός πολιτισμικού ιμπεριαλισμού της κυρίαρχης ομάδας, δεν είχαν κάνει ακόμη την εμφάνισή τους. Ο δάσκαλός μου δεν είχε λόγους να φοβάται τη ρετσινιά του αφομοιωτιστή, του ανθρώπου που απορρίπτει τη νοοτροπία ενός φιλοτελιστή του πολιτισμού και αρνείται να κάνει κορνίζα μια πολιτισμική ιδιαιτερότητα, η οποία σχετίζεται άμεσα με τα ιστορικο-κοινωνικά και κοινωνικο-οικονομικά διαμορφωμένο αρχικό πολιτισμικό περιβάλλον του μαθητή. Διότι η πολιτισμική ταυτότητα δεν είναι κάτι που αιωρείται στο κενό ερήμην των υπόλοιπων συνθηκών. Η ικανοποίησή του είναι ότι είδε την προσπάθειά του σε μεγάλο βαθμό να καρποφορεί, είδε και τους διστακτικούς γονείς που για ποικίλους λόγους δεν ήταν αρχικά σε θέση να διαβλέψουν την τακτική του, να τον δικαιώνουν εκ των υστέρων.

Αυτή τη συνείδηση του δασκάλου, του δασκάλου που δέχεται ότι πρέπει να δώσει τη βοήθειά του σε κάποιους που τη χρειάζονται για να

αντιμετωπίσουν τον υπαρκτό κόσμο, γιατί σε αυτόν θα ζήσουν, έρχονται να υπονομεύσουν ειδοχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, οι οποίες θέτουν την πολιτισμική διαφορά, συνήθως εικείνη που έχουν στη φαντασία τους οι ομιλητές, στο επίκεντρο της παιδαγωγικής πράξης, ενθαρρύνουν και νομιμοποιούν τις διαχωριστικές γραμμές στο όνομα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ζητούν ειδικές ρυθμίσεις και ειδική προστασία για ομάδες που εμποδίστηκαν να έχουν, εξαιτίας ακριβώς αυτής της εκπαιδευτικής πολιτικής της ενθάρρυνσης των διαχωριστικών γραμμών, πρόσβαση στους κυρίαρχους πολιτισμικούς κώδικες. Ασχολούνται όχι με τις ιδιαιτερότητες όλων των ομάδων, αλλά επιλεκτικά με κάποιες ιδιαιτερότητες κάποιων ομάδων, συνήθως κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων, δανειζόμενες από την παραδοσιακή παιδαγωγική σκέψη την ιδέα μιας ενιαίας, κυρίαρχης πολιτισμικής ταυτότητας, κατασιευάζουν διαρκώς επιμέρους πολιτισμικές ταυτότητες, όπου αποφασίζουν να δουν διαφοροποιήσεις, ανάλογες τελικά με τις κοινωνικές διαφορές σε διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες και αυτές με τη σειρά τους σε διαφορετικές εθνοτικές ταυτότητες. Έτσι, η αλυσίδα έχει τρεις κρίκους: εντοπισμός πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, μετασχηματισμός των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων σε πολιτισμική ταυτότητα και μετασχηματισμός της πολιτισμικής ταυτότητας σε εθνοτική ταυτότητα, σε μειονότητα.

Με αυτόν τον τρόπο, η διαφορά πηγάζει από την αναπαραγόμενη μέσα στο χρόνο κοινωνική θέση μιας ομάδας, μετατρέπεται ταχυδακτυλουργικά σε διαφορά πολιτισμικής ταυτότητας, όπως είπα, και εν συνεχεία σε εθνοτική διαφορά, σε διαφορά λαού, "άλλος λαός". Έτσι, μαθαίνουμε ότι στη χώρα μας ζει και ο «λαός» των Τσιγγάνων, ένας λαός που έρχεται από την Ινδία ή την Αίγυπτο, με τα δικά του πολιτισμικά γνωρίσματα, με τη δική του ψυχή και εθνικό χαρακτήρα, που πορεύεται αναλλοίωτος μέσα στο χρόνο, ακριβώς όπως τον περιέγραψε ο πρώτος διδάξας, ο γερμανός συντηρητής της ακαδημαϊκής τσιγγανολογίας, ο Grellman, το 1783, και επανέλαβαν αργότερα ο Borow, ο Πασπάτης, ο Ritter, ο Freiser σήμερα κ.ά., για να μην αναφέρω ονόματα,

μέχρι τους σημερινούς συμβούλους των ευρωπαϊκών επιτροπών, αλλά και των ευρωπαϊκών θεσμών σε θέματα Τσιγγάνων – κατά την άποψή μου δεν είναι οι καλύτεροι επιστήμονες που διαθέτει σήμερα η Ευρώπη. Πριν μας σκεπάσουν εντελώς αυτοί οι μετανεοτερικοί μύθοι, είναι χρέος κάθε κριτικά σκεπτόμενου και πολιτικά συνειδητοποιημένου κοινωνικού επιστήμονα, αλλά και εκπαιδευτικού, να θέσει στο στόχαστρο της σκέψης και της δράσης του αυτή τη σύγχρονη ιδεολογία προς το συμφέρον της ίδιας της κοινωνικής γνώσης, της κοινωνίας και των μαθητών.

Και για να έρθουμε και στα δικά μας και να σταθώ λιγάκι στα νέα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε ως Πρόγραμμα και θα αντιμετωπίσει οποιοσδήποτε στο τέλος κριθεί από την Πολιτεία να υλοποιήσει την επόμενη φάση του Προγράμματος (ακόμη δεν ξέρουμε ποιος θα είναι αυτός, υπάρχουν διαδικασίες), θα βρει μπροστά του πέρα από τις πρακτικές δυσκολίες, για τις οποίες θα ακούσετε αυτό το διήμερο και θα ακούσουμε όλοι μαζί, ερωτήματα. Και γεννώνται πράγματι νέα ερωτήματα. Θα αναφέρω δύο και θα επιχειρήσω να δώσω σχέδια απαντήσεων. Δεν είμαι καθόλου σίγουρος αν αυτές είναι οι απαντήσεις και οπωσδήποτε είμαι βέβαιος ότι δεν είναι οι ολοκληρωμένες απαντήσεις.

Το πρώτο ερώτημα: Γιατί αυτός ο συντονισμός των παραγόντων της σημερινής εξουσίας –πολύ συχνά το βλέπω, το ακούω σε συνέδρια, το διαβάζω, το ακούω σε ραδιόφωνα, το βλέπω σε εκπομπές στην τηλεόραση–, ο συντονισμός παραγόντων της εξουσίας οργανικών διανοουμένων, θα λέγαμε παλαιότερα, με κάποιους ευρωπαϊκούς θεσμούς; Γιατί αυτή η σύμπτωση του λεξιλογίου, γιατί η σύμπτωση της εικόνας για την πραγματικότητα στην Ελλάδα; Πώς εξηγείται αυτή η βιασύνη στην ιδεολογική σύγκλιση με την Ευρώπη; Και όταν μιλάμε για σύγκλιση, όλοι είμαστε υπέρ της σύγκλισης λίγο ή πολύ, αλλά τόσο γρήγορα, τόσο βιαστικά μια ιδεολογική σύγκλιση στο θέμα των Τσιγγάνων φαίνεται ύποπτη.

Έχω μια απάντηση, η οποία έχει δύο σκέλη. Όταν, δηλαδή, ακούω Υπουργούς να μιλάνε για τους Τσιγγάνους της Ελλάδας ως εθνοτική ομάδα ή εθνοτική μειονότητα, προσπαθώ να το εξηγήσω. Βλέπω δύο λύσεις. Η μία είναι ότι ζούμε σε μια εποχή της πολιτικής ευπρέπειας: πρέπει κάτι να πει κανείς, τέτοιο που να συντονίζεται στο μήκος κύματος του ευρωπαϊκού διαλόγου, του ευρωπαϊκού ιστού. Πρέπει να δείξει μέσα στο λόγο του ότι είναι συντονισμένος στο μήκος κύματος του Συμβουλίου της Ευρώπης ή κάποιας άλλης ευρωπαϊκής επιτροπής. Γι' αυτό χρειάζεται δείκτες εκσυγχρονισμού φραστικούς, ρητορικούς δείκτες εκσυγχρονισμού, κυρίως όταν λείπουν οι ουσιαστικοί δείκτες εκσυγχρονισμού.

Υπάρχει όμως και ένα δεύτερο σκέλος σε αυτή την ερμηνεία. Αναρωτιέμαι μήπως αυτός ο συντονισμός στο ίδιο μήκος κύματος, αυτή η άκριτη –κατά την άποψή μου– αποδοχή μιας τέτοιας εικονογράφησης της πραγματικότητας, μήπως είναι η νέα εκπαιδευτική ιδεολογία, μήπως είναι το υποκατάστατο ιδεολογιών μέσα στο χώρο της εκπαίδευσης που έχουμε ζήσει παλαιότερα (ευφρία... ξέρετε), οι οποίες ερμηνεύουν όλες τις διαφορές ανάμεσα στους μαθητές και κυρίως διαφορές στην επίδοση. Μήπως λοιπόν η διαπολιτισμική εκπαίδευση σε κάποιες κοπές, σε κάποιες εκδοχές της, αρχίζει να διαμορφώνεται ως η νέα ιδεολογία για την ερμηνεία και τη νομιμοποίηση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων; Είναι ένα ερώτημα.

Το δεύτερο γενικό ερώτημα –αυτά ήταν νύξεις για μια μελλοντική απάντηση, δεν ισχυρίζομαι ότι είναι μελλοντική απάντηση– είναι: Γιατί δεν εκδηλώνεται η ίδια ευαισθησία του κράτους που εκδηλώνεται για τους Τσιγγάνους με τέτοιου π.χ. είδους τοποθετήσεις, ως ξεχωριστή ομάδα, ξεχωριστό λαό, κομμάτι της εθνότητας των Τσιγγάνων διεθνώς, κομμάτι της τσιγγάνικης διασποράς κτλ., γιατί δεν εκδηλώνεται αυτή η ίδια φιλοσοφία και ευαισθησία για άλλες ομάδες του πληθυσμού; Πώς εξηγείται η επιλεκτική ευαισθησία; Γιατί δεν εκδηλώνεται για τους Βλάχους π.χ., γιατί δεν εκδηλώνεται για άλλες ομάδες πληθυσμού και ξαφνικά απομονώνεται μία

ομάδα πληθυσμού και εκδηλώνεται εκεί ειδική ευαισθησία, γιατί στη συγκεκριμένη ομάδα;

Όταν μια ομάδα ονομάζεται από επίσημους φορείς ως ξεχωριστή ομάδα σε σχέση με τον ελληνικό λαό, όταν γίνεται ένας διαχωρισμός, πέφτει ένα όριο, νομίζω ότι πολύ σωστά έθεσε τον προβληματισμό ο Μανώλης Ράπτης, μήπως κάποιες από τις προδιαγραφές που υπάρχουν στο να χρηματοδοτηθούν δράσεις κοινοτικές τώρα και στο μέλλον, αναγκάζουν τελικά την υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης εικονογράφησης της πραγματικότητας, έτσι ώστε να τύχουν έγκρισης και διεκπεραίωσης αργότερα; μήπως, δηλαδή, αυτός ο διαχωρισμός εμπεριέχει και αυτό το χαρακτηριστικό, το οποίο πρέπει να μας απασχολήσει εντονότερα. Το ερώτημα, λοιπόν, είναι πώς εξηγείται η επιλεκτική ευαισθησία σε ό,τι αφορά αυτήν ακριβώς την τοποθέτηση επίσημων φορέων. Και δεν μιλώ για ανεπίσημους φορείς, οι οποίοι πλέον φυτρώνουν σαν τα μανιτάρια και εκπέμπουν στο ίδιο μήκος κύματος με αυτό που σας είπα προηγουμένως, αυτό δηλαδή που θα ακούσετε σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες σε σχέση με τον εν λόγω πληθυσμό.

Μια απάντηση που πρόχειρα δίνω σε αυτό το ερώτημα την έδωσε ο ++. Είναι ένα άρθρο, μια ομιλία που έκανε σε ένα συνέδριο, "Η κοινωνική κατασκευή της μειονοτικής ταυτότητας". Δεν θα το επαναλάβω, θα πω δυο λόγια μόνο. Πιστεύω ότι πρώτον η επιλεκτική αυτή ευαισθησία σε σχέση με τη συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού σχετίζεται με το γεγονός ότι στη βάση της βρίσκεται μια άλλη τακτική περιχαράκωσης. Μόνο που αυτή τη φορά δεν είναι από τις γνωστές τακτικές περιχαράκωσης, τις πολιτικά άγριες, αλλά είναι μία soft εκδοχή της κοινωνικής περιχαράκωσης. Δεύτερον, η επιλεκτική αυτή ευαισθησία συντονίζεται με την επίσημη ιδεολογία περί έθνους στην Ελλάδα, η οποία συνεχίζει –και από τη στιγμή που μιλάμε για το εκπαιδευτικό σύστημα τι είναι το ελληνικό έθνος, τι είναι η ελληνική εθνότητα κτλ.– συνεχίζει να κινείται πάνω στους άξονες της καταγωγής και του χαρακτήρα. Όσο η επίσημη ιδεολογία για το έθνος στηρίζεται πάνω στους δύο αυτούς άξονες, όλες οι

λαϊκές φιλοσοφίες οι οποίες μιλούν για ομάδες που έρχονται από την Ινδία ή την Αίγυπτο ή δεν ξέρω από πού αλλού, είναι αυτομάτως ειτός. Με αυτό τον τρόπο, συνεπώς, προσπαθώ να εξηγήσω την επιλεκτική αυτή ευαισθησία.

Πιστεύω ότι αυτά τα θεωρητικά προβλήματα θα τα αντιμετωπίσουμε στο μέλλον πολύ πιο έντονα από ό,τι τα αντιμετωπίζαμε μέχρι τώρα, διότι μέχρι τώρα προσπαθήσαμε να δώσουμε μια απάντηση κυρίως σε ερωτήματα που είχαν σχέση με τις αντιστάσεις, όχι τόσο τις αντιστάσεις των φορέων, όπως πολλοί φαντάζονται, όσο τις αντιστάσεις των θεσμών και των τοπικών κοινωνιών. Και προσπαθήσαμε επίσης να δώσουμε λύσεις μέσα από το υλικό που έχει εκπονηθεί στο Πρόγραμμά μας σε σχέση με το πολιτισμικό κεφάλαιο της ομάδας, το οποίο μαζί και το αντίστοιχο κεφάλαιο οποιασδήποτε άλλης ομάδας πρέπει να μπει στο σχολείο με κάποιο τρόπο. Πρέπει οι μαθητές με κάποιον τρόπο να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους μέσα στο σχολείο, χωρίς όμως αυτό να είναι το επίκεντρο της παιδαγωγικής δραστηριότητας. Οι λύσεις που δώσαμε έχω την αίσθηση ότι μέχρι τώρα περπατάνε, δεν έχουμε βρει αντιστάσεις σε αυτές και συνεπώς, δεν έχουμε λόγους να αμφισβητήσουμε τη μέχρι τώρα πορεία μας και τις μέχρι τώρα παραδοχές, που στήριζαν αυτή την πορεία. Είμαστε, όμως, ανοικτοί στο διάλογο και ανοικτοί σε άλλες απόψεις που ενδεχομένως φανούν, αρκεί να είναι επιστημονικά τεκμηριωμένες και καλύτερες από τις δικές μας. Εάν είναι θα υποκλιθούμε μπροστά τους και θα αλλάξουμε τις δικές μας. Σας ευχαριστώ πολύ.